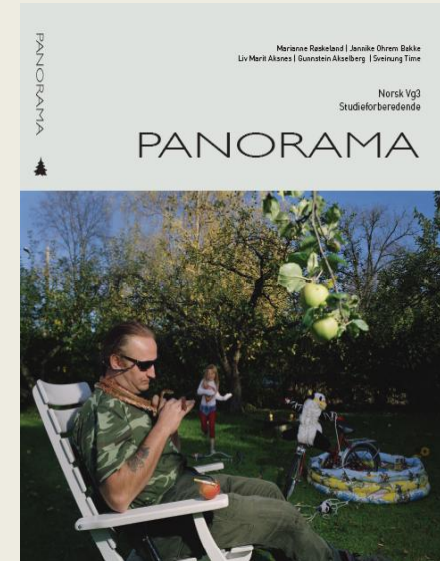

Litteraturundervisning etter K06

Marianne Røskeland

Gardermoen 4. april 2008

”Kroppens svar er det første svar”

Per Petterson

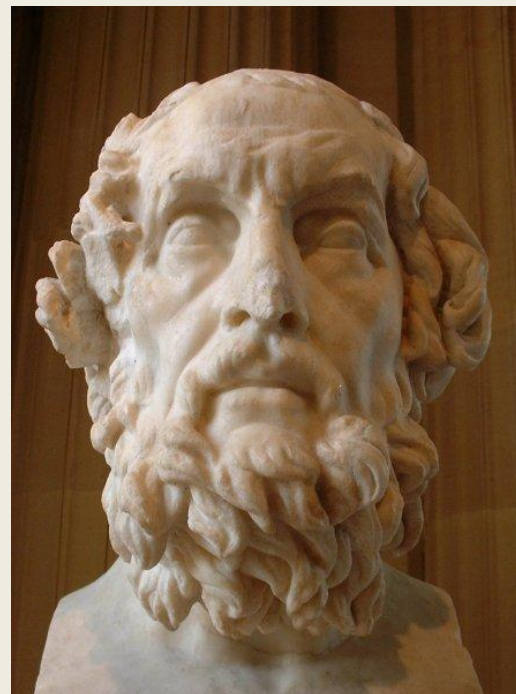
Plan

- 1 Aktualisering av eldre litteratur
- 2 Innlevelse som innfallsvinkel
- 3 Visualisering og kreativ skriving
- 4 Stunt-tolking og lesemaater
- 5 Elevstyrt undervisning + evaluering
- 6 Oppsummere og teste: Maater a spørre pa

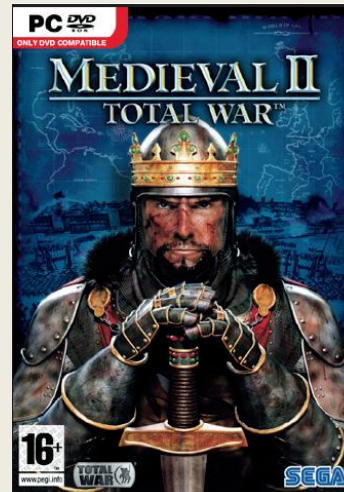
”Reflektere over det kjente, gjøre det ukjente kjent”

Homer

Aktualisering – hva kan det være?

- Middelealderen: Guder og helter

- 1600-tallet: Hamlet: [Kunst og lyst](#)
- Folkevisen: Om kjønnsroller, overgang fra barn til voksen, kulturkonflikt, sterke krefter ...

Sjangertransponering

Elevtekster: Liti Kjersti som nyhetsnotis

Ung kvinne bortført

Dovre (NTB). Ei ung kvinne i 20-årsalderen blei natt til fredag bortført frå heimen sin på Dovre. Ho vart sist observert saman med eks-kjærasten sin på veg bort frå bebygd område til hest. Politiet i øvre Gudbrandsdalen søker no vitne til hendinga og frivillige til å søkje etter jenta i området rundt Dovrefjell.

Ungjente gravid, forført av konge

(Der og da 24.mars 2008) Ungjente ble gravid etter at hun var blitt forført av kongen i Bergprovinsen. Da jenta forsøkte å forlate kongen, ble hun dopet ned. Neddoppingen har siden ført til at jenta lider av hukommelsestap, opplyser et sjokkert medlem av familien. Det har ikke lyktes å komme i kontakt med representanter for kongehuset. Saken vil få rettslig etterspill

Kjær bygdejente savnet!

Lørdag kveld, natt til søndag, forsvant en ung småvokst dame ved navn Kjersti i eget hjem. Vitner sier at de skal ha sett en person ridende på hest mot skogen. Politiet skal ha fulgt sporene etter hesten til et berg, der sporene visstnok skal ha forsvunnet. Politiet står nå uten spor i saken. Vitner skal også ha hørt høy sørgelig musikk komme fra stuen. I huset ble det funnet det lite kjente narkotiske stoffet Villarkorn sammen med en stor mengde alkohol. Vennene forteller at hun lenge skal ha vært deprimert etter å ha fått vite at hun er med barn

Boccaccios *Dekameronen*: "Ein stallkar ligg med kona til kong Agilulf; kongen oppdagar det, og utan å låst forstå leitar han mannen opp og klipper han; mannen klipper alle dei andre, og slik bergar han seg ut or ulykka."

Kva moral kan vi trekke ut som kan seie oss noko i dag?

John William Waterhouse 1916

Elevforslag:

- Det er betre å løyse konflikhtar med list og fornuft enn med vald. Pasifistisk budskap
- Det er ikkje vits i å kjempe for ei tapt sak. Særleg når det berre fører til meir liding enn å gi seg.
- Du kan sleppe unna med kva som helst berre du er lur nok
- Du skal ikkje stikke sverdet ditt i annan manns slire

Noko nytt: Punkt og linjer

Eksempel:

- Reiser i litteraturen – frå Odysseen til Togsong
- Komedie frå Aristofanes til TV-alderen

Komediar frå Aristofanes til tv-alderen

Komediar er laga for å vere morosame, og det sluttar som regel godt. Det gjeld alle typar komediar, både på teater, film og tv. Men bortsett frå desse kjennetekna er det ikkje mykje som er felles. Det har for det første å gjere med at det finst så mange ulike slags komediar, frå sofistikert satire til farse, crazykomedia og tøys og tull. Kva har *Jeppe på Bjerget* av Holberg til felles med den teikna tv-serien *The Simpsons* eller filmkomedien *Notting Hill*? For det andre varierer det mykje kva folk synest er morosamt, og på kva måte.

Sidnaden på tragedie og komedie: Tragedie er nyr og eljer meg i fengeme. Komedie er nyr nokon andre deitt ned i eit klodder og dør. (Rilskaparen Nal Brooks)

Morosamt?

Det fleste komikarar og komedieskaparar vil helst ikkje forklare komikk. Forfattaren E.B. White sa ein gong at ein kan diskutere og studere humor på same måten som ein kan diskutere ein frokost bagei døyr i prosessen. Likevel veit du alltid med ein gong om noko er komisk eller ikkje. Det er ikkje noko du sit og lurar på: «Hm, skal eg le no eller ikkje? Kvifor skal eg le? Passar det seg at eg ler no?» Latteren er spontan, og ofte ler vi av noko overraskande. Det som skjer, er noko heilt anna enn det vi venta. Det komiske er desutan publikumsavhengig: Det som er komisk for nokon, er ikkje det minste morosamt for andre.

Eit sikkert teken på at noko er komisk, er sjølvsaugt at folk ler, eller i alle fall humrar. Det er derfor ein del TV-sentar legg inn latter, slik at sjølv det mest tungneme skal forstå kor morosamt det er.

Latter viser overlegenheit

Fleire teoretikarar har sagt at all latter er uttrykk for ei kjensle av å vere overlegen. Når vi ler av noko, set vi oss sjølv over det vi ler av. Det forklarar kvifor folk til alle tider har hatt behov for å latterleggjere det som har hatt makt over dei, anten det er religiøse leiurar, prestar, politikarar eller lærarar. Å le av andre menneske kan grense til hjarteløysa, men å le av ulykker og av ei eiga frykt gjer det farlege mindre farleg. Det er ikkje tilfeldig at det finst mange vitsar om terrorisme i våre dagar. Då Chaplin laga filmen *Diktatoren* i 1940, var det på bakgrunn av utbreidd frykt for Hitler-Tyskland. I filmen framstår diktatoren som ein komisk figur som ingen kan ta alvorleg. Like frigjerande var det sikkert å le av religiøse hyklarar på 1600-talet. I våre dagar kan *South Park* få folk til å le av alt frå Irak-krigen og den amerikanske presidenten til Tom Cruise.

Særtrekk ved komedien

Ordet komedie kjem av gresk *komos*, som betyr «lystig opptog», og *oide*, som betyr 'song'. Komedien oppstod med dei greske festane til æra for vinguden Dionysos på 500-talet før Kristus. Heilt frå starten av kombinerte komedieforfattarane satire og lauslepp, grovkorna humor. Aristofanes (450–385 f.Kr.) er faktisk blant dei grovaste av både nye og gamle komedieforfattarar.

Overdriving er eitt av dei viktigaste grepene i komedien, både i handlinga og karakterane. Tenk berre på personar i «sitcom»-sentar du kjenner. George i *Seinfeld* eller Monica i *Friends* er ikkje akkurat gjennomsnittlege. Erasmus Montanus av Holberg frå 1722 viser ein student som er ekstremt oppteken av å vise kor lærd han har blitt, og foreldra hans er meir enn normalt lettforu. Nokre av personane i komediar kan vere reine karikaturar, med nokre få overdrivne eigenskapar. Det er ofte negative eigenskapar som blir framheva, slik at vi kan le av dei, men også overdriving i seg sjølv verkar komisk.

Når ein les eller ser komediar frå ulike tider, er det morosamt å leggje merke til at mange av dei same figurane og situasjonane går igjen. Vanlege personar, som den forleste unge mannen, den rappkjefte kona og lure tenarar eller tilsette, finst både hos Aristofanes i antikken, hos Holberg på 1700-talet og i dagens tv-komediar. Typiske situasjonar, scener og opptrinnsom går igjen, er forvekslingar, intriger, forledninger, sniklytting, løgn, maskering, urente avledningar og overraskingar.

Ta utgangspunkt i komediar du kjenner til frå tv eller film, og finn nokre skuespel på personar som har overdrivne eigenskapar.

Komedien inneheld gjerne eit problem eller ein konflikt som må løysast. Handlinga tek for seg kvardagslege situasjonar heller enn store eksistensielle problem. Men det mest utbreidda temaet er kjærleik med forviklingar og lykkelige utgang. Grunnstrukturen i stykket er ofte den same: stabil situasjon – um eller fire trugar situasjonen – forviklingar fører til komiske opptøyer – svært punkt – løysing – situasjonen blir på nytt stabil.

Filmen *Notting Hill* (1999) skreiv i seg komedieffekt, om komediar og det komiske

To slags komediar: Satire og lystspel

Tradisjonelt har det vore vanleg å skilje grovt mellom to typar komediar, og dermed to typar komikk. *Satirisk komedie* kritiserar noko ved å latterleggjere det, mens *lystspel* eller rein komedie først og framst vil more og vekke latter utan baktankar. I satirisk komedie kan det vere eit formål at tilskodaren skal lære noko, eller i alle fall få noko å tenkje på, mens rein komedie ikkje har noko slikt formål. Det fleste romantiske komediar høyrer til i den siste gruppa, for eksempel *Notting Hill* (1999) og *Love Actually* (2003).

Men satire og rein komedie blir ofte blanda. Det gjeld det fleste av både Molières og Holbergs komediar. I dag er *The Simpsons* og *South Park* kjende som satiriske komiseriar, men dei er også mykje harmlaust tøys i dei. *South Park* går lengst i å tøysa grensene for kva det kan tillast med, og har for eksempel laga episodar om angrepet på World Trade Center, om pedofili og om drap. Til tider er denne serien minst like grov som det Aristofanes skreiv i den greske antikken, og typisk for begge er at folk anten likar dei eller synest dei er usmakelige.

Komedier og det komiske

Komedier og det komiske

Panorama: Fra Aristofanes til TV-komedier, Tendenser og faser;
1600- og 1700-tallet

- 1 Teori + begreper: lystspill, satire, commedia dell arte osv.
- 2 Ekstra: komedieteorier if. Aristoteles, Boileau, Bergson, Baudelaire
- 3 Se episode av *Friends*, *Seinfeld* osv.
- 4 Oppdrag: Vurdere likheter med klassiske komedier
Bruke begreper fra teorien

Innlevelse som innfallsvinkel

Fra Dante: Divina Commedia (s.295):

*Vi las til lyst og tidartrøyt ein dag
om Lancelot, som trylt av elsk laut svarme.
Uskuldig, einsleg sat vi to i lag.
Tidt såg i augo, ljuve, varme,
alt med vi las, og ofte raudna kinnet (osv.)*

Oppgave (fra ressurspermen Vg2):

Hvordan gikk det til da Paolo og Francesca ble forelsket i hverandre? Fortell om dagen i hagen sett fra synsvinkelen til en av de to. Lån gjerne ord fra teksten.

Fortelle med intern synsvinkel 1.

Francesca:

- **Elevsvar:** Eg veit ikkje heilt kva som gjekk av oss den dagen. Eg sat i hagen. Det var svalt og godt på benken. Då Paolo kom, kjende eg at eg blei glad inni meg. Eg blei altfor glad. Hjartet mitt... det flagra liksom hit og dit. Vi sette oss til å lese i boka om Lancelot. Paolo las høgt. Dette går godt, tenkte eg. Det viser ikkje noko utanpå. Men då han såg på meg, kjende eg at kinna brann. Auga våre festa seg i kvarandre, ljuve, varme. Han las om Lancelot som kyste den han elska. Og plutseleg kyste han dei skjelvande leppene mine der i hagen.

Fortelje med intern synsvinkel 2.

Tormod Kolbrunarskald døy

- **Elevsvar:** Det sveid noko forjævlig. Smertene jog frå nakken til foten. Eg visste at eg skulle døy, men eg var glad. Glad for at eg skulle ofre livet for han som hadde betydd aller mest. Den største mannen som hadde levd i Norge. Olav Haraldson. Då eg løfta opp vedskiene var det så vondt at det svimla. Eg såg uklart og ein augneblink måtte eg støtte meg til veggen for ikkje å falle. Den gamle stirte på meg. "Det er fælt kor bleik denne mannen er", sa ho.

Elev i rolle / pressekonferanse

- Spørreord: **Hvor, hva, når, hvem, hvorfor, hvordan**
- Eks. Folkevisa "Liti Kjersti", Dante, Niels Klim, Hamlet, Peer Gynt osv.

- **Hvor** er du nå? **Hva** har skjedd (med deg)?

Hva har du gjort? **Hvorfor**? **Hvordan** gikk det til? Hvordan er forholdet mellom deg og nn? Hva tror du kommer til å skje? Hva setter du pris på? Hva savner du? Hva liker du ikke? Stemmer det at ...? Var det fordi at ... at du..?

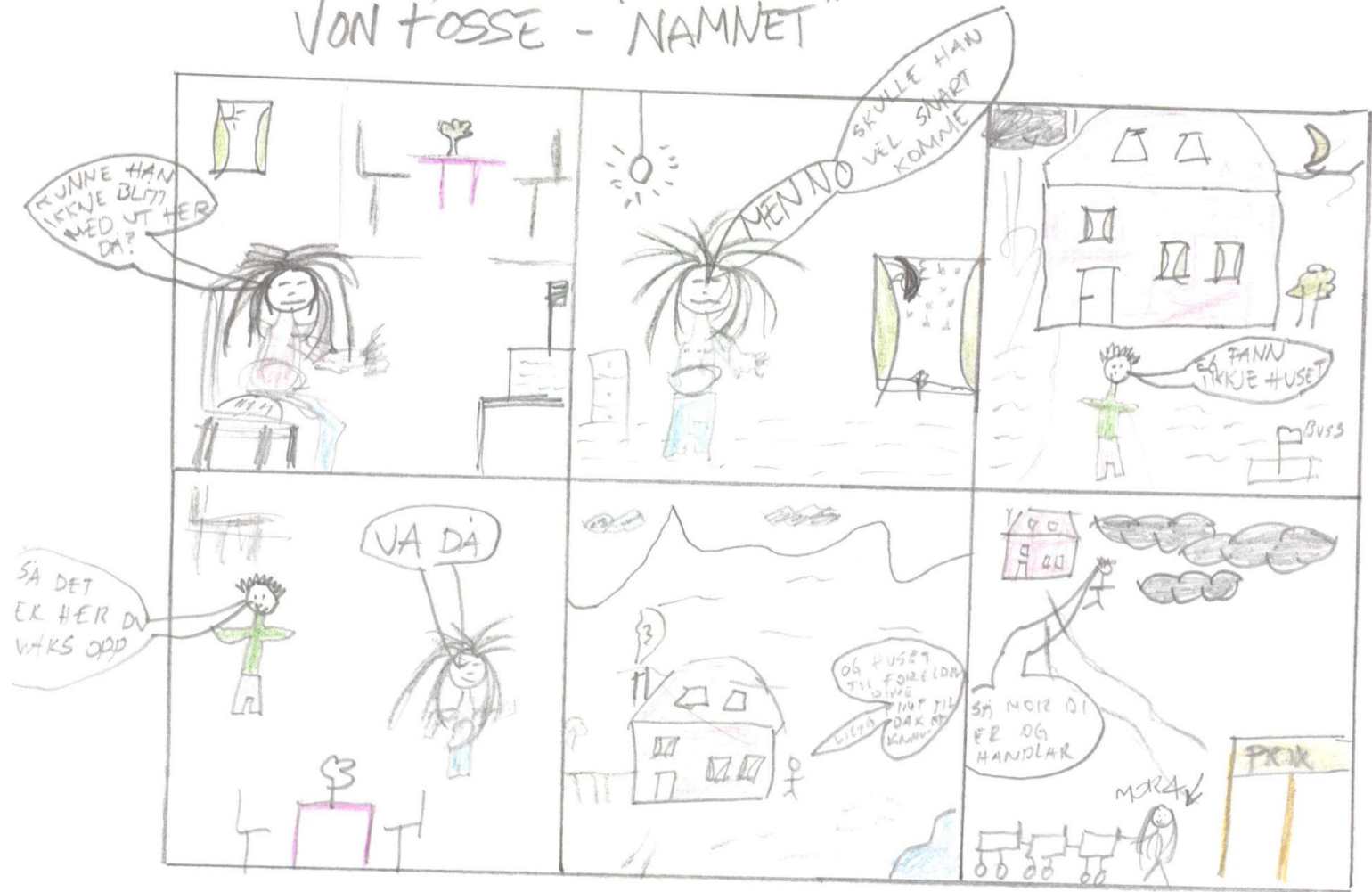
Vg1

Jon Fosse: *Namnet*

Teikneserie

VON FOSSE - "NAMNET"

Jon Fosse: *Namnet*. Brev frå jenta

KJÆRE ANNE

No er barnet endeleg fødd, eg veit ikkje om eg hadde orka å gå gravid lenger. Det vart ein gut, du skulle sett han, han har så nydeleg andlet, det er nesten heilt likt som guten sitt andlet. Og han har slike små fine fingrar.

Vi har ikkje funne på noko namn endå, men vi har diskutert eit par. Men han kjem berre med slike namn som Olav og Gunnar, eg vil ikkje at ungen vår skal ha eit slikt namn. Eg tenkjer på eit namn som ikkje alle andre har, men ikkje eit uvanleg namn heller.

Forts.

Guten oppfører seg framleis på same måte, det er nett som om han ikkje bryr seg. Eg har lyst til å finne ein annan plass å bu, for vi bur framleis hos foreldra mine. Kvar gong eg prøver å snakke med han om å finne ein ny plass, så svarer han alltid heilt likegyldig. Akkurat som om han ikkje bryr seg. Eg orkar ikkje å bu med foreldra mine særleg lenger, far har knapt nok snakka med guten, og mor er blitt endå rarare enn kva ho var før. Det at Bjarne bur rett nedi vegen her, hjelper heller ikkje. Eg trur han framleis likar meg, men eg har jo barn med guten. (...)

Helsing Jenta

Brev frå jenta 2

Hei siv

No er barnet i hus, og mannen i huset er i gang med barnerommet. Faren min er fortsatt litt gretten, men det går nok over, vi skal på legeskjekk i morgon.

Er blitt litt meir stress no som barnet er kome då, skriking kvar natt, men det høyrer vel med.

Eg og mannen har fått ein litt betre tone no, og vi har planlagt ein tur til Spania, men da blir ein stund te sia me ikkje har så mykje pengar.

– Har du det bra då?

Innlevelse som metode forts:

Selma Lønning Aarø: *En rekke avbrutte forsøk*

- 1 Lese første kapittel
Hvordan vil dette gå? Skrive/snakke
- 2 Sjangertransponering:
Lage dialog mellom de som står på kaia

Elevtekst fra jentas synsvinkel:

Jeg kunne kjenne tårene presse på bak øyelokkene. Hardt prøvde jeg å blunke de vekk, men det flommet over, og tårene rant stille nedover kinnene mine. Jeg snufset høyløtt.

Plutselig hørte jeg en grov kremting bak meg. Jeg nølte, og tørket fort vekk tårene før jeg snudde meg. Der stod en av mannskapet og smilte ned til meg.

”Vil du ha en is?”

Elevtekst, saklig 2:

Etter at fergen har gått lurder sikkert den lille jenten på hva hun skal gjøre. Så kommer det en vennlig mann som sier han kan hjelpe hun med å finne mammaen og pappaen hennes. Hun sier ja og mannen sier hun skal sette seg inn i bilen hans. Han kjører henne langt vekk, vekk fra alt sammen. Hun bor nå i kjelleren til den "vennlige" mannen, som i virkeligheten ikke var så vennlig som han først var. Det gamle livet har hun fullstendig glemt, bare turen på fergen minnes hun.

Elevtekst dialog: Kaidrama

Moren: Selma hva svarte er det du gjør. Se hva som skjer når du er så forbaska distré.

Selma: Hade bra 😊

Broren: Neeei, Selma ikke dra. Kom tilbake

Faren: (Løper bort til fergekontoret). Hjelp, ungen min er alene på fergen! Stopp båten!

Fergebillettøren: me kan dessverre ikkje stoppa ferjo no, då kjem ho ut av ruta si.

Faren: Din følelsesløse jævel!

Moren: ikke hiss deg opp, Hans!!

Faren: Unnskyld.

Kaidrama forts.

Broren (sutrete): Hva skal vi gjøre? Jeg vil ikke være alene.

Moren: Det går bra.

Fergebillettøren: Eg kan ringa fergo å få dei til å passa på henna og ta henna med tilbake til denne sia.

Moren: Takk

Faren (sint): Den jentungen får ikke gå ut på en måned når hun kommer tilbake!

Stunt-tolking: Det første som faller deg inn

Welhavens "Det tornede tre". Digte 1845

Ynder du treet da må du ei hade
den hvasse torn mellom blomster og blade;
da treet var ungt med den blødeste hud,
ble den et stanset, forkommet skudd:
en torn er en kvist, der har taget skade.

Tenk, hva et spirende liv må lide,
hvor mørket ruger og tåkene skride!
Ja, se deg om på den fattige plett,
hvor treet led og ble tornekledt,
og bar dog blomster, duftende, blide.

Blant all den glede, en vår utfolder,
er tornen et savn, som planten beholder.
Den sier i vekstenes stumme sprog:
"Jeg sårer, men akk, jeg gjemmer dog
en større smerte enn jeg forvolder."

Stunt-tolkninger av ”Det tornede tre”

Elev 1, gutt:

Jeg føler at treet er en kvinne. Dikteren ble nok avvist av en kvinne. Kvinner er som rosetrær med torner. De ser vakre ut, men kan skade med tornene.

Elev 2, gutt:

Det handler vel om et tre. Men det som viser at det ikke er et tre, er at det ”led”. Og sånn naturvitenskapelig stemmer det neppe at en torn faktisk er en kvist som har tatt skade.

Elever 3:

Kvistene er den personlige utviklingen, følelser kanskje, og en torn er følelser som blir forvridd og stanset i utviklingen. Treet er kanskje livet, universet, alt. Det handler vel om mennesker generelt. Ikke om et bestemt menneske.

Flere stunt-tolkninger:

Elev 4 jente:

Welhaven skriver om seg selv. Diktet er skrevet etter at konen døde i 1840.
Det handler om sorgen. *Han* er den som er skadet.

Elev 5 gutt:

Welhaven er en person som lett kommer i konflikt med omgivelsene. Den som sårer andre er selv såret. Selv om han virker aggressiv "bærer han blomster"...
Eller det dreier seg om diktningen. Blomster som er "duftende" er kunsten. .. Eller det kan være Norge som er hindret i å utvikle seg under unionen med Danmark ...

Lese i roller

- Ulike lesemåter: Biografisk, tekstorientert, kontekstorientert

Tekst.

- Eks. Welhaven: "Sjøfuglen" og Wergeland: "Til min Gyldenlak"

1700-tallet, eksempel på arbeidsmåte

- Elever presenterer tekster fra læreboka

- 1 Defoe: Robinson Crusoe
- 2 Swift: Gullivers reiser
- 3 Rousseau: Émile
- 4 Holberg: Niels Klims reise

5 "Viktige personer": Voltaire, Diderot, Rousseau (læreboktekst)

Tid: 2 økter inkl. forberedelse.

Evaluerer: Muntlig. Skriftlig: oppgaver knyttet til tekstene

Mange fortellinger er strukturerte etter mønstret *heime-borte-heime*. Historia begynner *heime*, så skjer det noko som fører til ei reise ut i verda, og når alt har roa seg, endar det *heime*. Raudhette går ut i skogen, ho følgjer ikkje råda frå mora, men går utanfor stigen, snakkar med ulven og blir dukkt saman med bestamora. Men i dei fleste versjonane blir både ho og bestamora redda av ein jeger som kjem forbi. Då har Raudhette lært, og ho kjem heim igjen klokare enn då ho la ut på reise. For eksempel *Ringenes herre* følgjer den same strukturen.

Bibelmaleri

Ein eksempel på strukturen *heime-borte-heime* i bøker, eventyr, filmar osv. som du kjemmer til.

Ei reiseskildring er ei tolking

Reiseskildringar er alltid tolkingar som vi ser gjennom auga til den reisande. Det gjeld både fantasireiser til mørkelege og eventyrlige verder, og reiser med meir realistisk ramme. I Ludvig Holbærgs *Niels Klims underjordiske reise* frå 1741 kjem forteljaren til mørkelege land der innbyggjarane er tre, dyr eller andre vesen. Niels Klim kommenterer og har meiningar om alt han ser, og samanliknar det med det samfunna han kjemmer frå landjorda. Dermed gir boka også eksempel på vanlege haldningar i tida. Den berømte boka om Robinson Crusoe skildrar blant anna møte med indianarar på ei øy utanfor Sør-Amerika. Men og forteljaren har lite til overs for skikkane til dei innfødde, og skildringa av dei blir farga av det.

Mørkets hjerte av Joseph Conrad er frå imperialismens stordomstid i 1899. Her er forteljaren Marlow på reise oppover Kongo-elva i Afrika, og noko som gjer inntrykk på lesaren, er skildringa av uhyggjelensla forteljaren får når han ser korleis dei kvite terroriserer dei svarte. Dei siste åra har det komme fleire bøker der hovudpersonen har fleirkulturell bakgrunn. Ofte inneheld dei ei reise tilbake til landet familien kjem frå. Ett eksempel er romanen *Israt* av Karim frå 1996. På ei reise til Pakistan oppdagar hovudpersonen Noreen kor norsk ho har blitt. Ho skildrar pakistanske normar og leveris slik ein kan sjå dei utanfrå, det vil seia med kritiske auga. Det gjeld særleg kvinnesynet der. Ho verken forstår eller aksepterar at kvinnene har så lite fridom. Alle skildringar er tolkingar, men i reiseskildringane blir dette så tydeleg fordi den som fortel, ofte er ein framand i den verda ho eller han fortel om.

Imperialismens politikk
som gir ut på ei reise
hovedpersonen oppover
Kongo-elva. Særlig beskrivelsen
europaiske land som bok
land i Afrika og Asia som
koloniserer på 1900-tallet.

Frå filmen *Apokalypse nå*
(1993)

Mange slags reiser

Reiser i litteraturen kan forståast både konkret eller i overført tyding, og ofte begge delar på ein gong. Dantes reise gjennom helvete til paradiset i *Divina Commedia* på 1300-talet (sjå omtalen i kapittel 3) var ei reise gjennom dødsverda og førestellingar på den tida. Mange seinare reiseskildringar frå stader der folk lir og har det vondt, refererer til skildringa av helvete i *Divina Commedia*. Ett eksempel er filmen *Apokalypse nå* frå 1979. (Justert versjon i 2001), om umenneskelege sider ved krigen i Vietnam.

I romanen *Mørkets hjerte* blir reisa innover i Afrika samanlikna med ei reise til mørket, tilbake til begynninga av verda og til det indre av jorda, altså der helvete er, ifølgje Dante. I *Dekameronen* frå midten av 1300-talet skreiv Boccaccio om unge menneske som reiste ut på landsbygda for å sløppe bort frå svartedauden (sjå tekstsamlinga på side xx). Det er samtidig ei beskriving av korleis fortelljingar kan fungere som «reiser» bort frå uro og frykt.

I nyare litteratur finst det talause eksempel på at reiser både er motiv og har ein tematisk funksjon. Novella «Togsonen» av Frode Grytten (sjå tekstsamlinga) opnar med setninga «Toget har stansa på din stasjon, og og blir sitjande». Sjølv om togreisa er verkeleg nok, er det lett å tenkje seg reisa som eit bilete på livet. Novella kan du lese i tekstsamlinga. Eit anna eksempel er Ragnar Hovlands roman *Ei vinterreise*. Der er det to fortelljingar som går parallelt. Den eine er ei dagbok skriven av ein som blir alvorleg sjuk, og som tankjer over dei store tinga i livet. Den andre handlar om ein lang kjærlighet, på mirakuløse vegar og gjennom skogar og stadig meir draumeskilte landskap. Dei tre

I bilen har alle noko dei lettar etter, og noko dei vil leggje bak seg. Men det er nokon som følgjer etter dei. Kanskje er denne reisa også eit bilete på livet?

Nedanfor skal vi kort ta for oss ei handfull berømte reiseskildringar som danner grunnlaget for svært mange andre skildringar av reiser.

Les gjennom omtalene nedanfor, les du vel ut og les eit eller fleire av tekstutdragene frå bøkene i telstærklinga. Kvi forvalde du åkkurat det utdraget?

Homer: *Odyseen*

Ei av dei mest berømte reiseskildringane i verdslitteraturen er det greske helte-eposet *Odyseen*, som blei til over ein lang periode mellom 700 og 500 f.Kr. *Odyseen* handlar om signhelten Odysseus som blir kasta omkring på havet i ti år på veg heim frå krigen mot Troja. Reisa driv han til alle hjørne av den kjende verda, ja, til og med ein tur til dødsriket Hades. Stadig må han overvinne vanskar og hindringar. Og heime ventar den andeleghe helteprøva: Å bli kvitt alle friarane som har gitt seg til i huset der kona Penelope sit og ventar.

Odysseus besøkjer mange land der skikkane er merkelege, for eksempel landet til kysttrygonane, der menneske og kvarandre. Han seglar gjennom eit sund, med ein forferdeleg malstrøm, Karybdia, på den eine sida og eit grufulle menneskeskandende udyr, Skylla, på den andre. Herifrå stammar uttrykket «mellom Skylla og Karybdia». Ein stad må båten ferbi det ferfararske strøena, som syng så vakkert at ingen kan stå imot, men den snartenkte Odysseus kjem forbi ved at mennesket settar øyra hans.

Eit av dei mest kjende eventyra er det om møtet med den einaygde Kyklopen. Uhyret stengjer heile mennesket inne i ei hule og jafsar i seg nokre menn kvar dag. Til slutt klarar dei å lure Kyklopen ved å stikke ut auget hans med ein glødande bjørke mens han søv. På forhånd har den letige Odysseus fortalt at namnet hans er Ingen, så når dei andre kjempene spør kvifor Kyklopen gaular og skrik, svarar han at Ingen har skadd han, og dei andre går sin veg. Odysseus og mennene slepp unna ved å klere seg fast under magen på sauene som Kyklopen slepper ut på bette.

Odyseen er tilskrevet dikteren Homer, men det kan diskutast om Homer har eksistert. *Odyseen* har vore forebilet for mange reiseskildringar, og ordet *odysse* har gått inn i språket som namn på ei eventyrlig og vilgal reise. *Odyseen* er filmatisert fleire gonger og finst også som tekefilm.

Jonathan Swift: *Gullivers reiser*

Boka *Gullivers reiser* (1726) er kjend som barnelitteratur i dag, men blei opphavleg skriven for voksne lesarar. I Swift at samtid myldra det av eksotiske skildringar frå fjerne himmelstrøk. *Gullivers reiser* er fantasiforteljingar som er ein parodi på slike skildringar. Mest kjend er Gullivers reise til Liliputland, der menneske er så små at Gulliver sjølv vankar som ei kjempe. Disse små menneske, med sine ambisjonar, intrigar og byråkrati verkar latterlege. I ei anna historie besøkjer Gulliver eit land der heitar styrer med firkanta fornuft. Det er heller ikkje noko idealsamfunn, og kanskje er dette humoristisk kritikk av einadig tru på fornuft i samtid? Men det finst også nokre

ufyselige vesen i hestalandet, som blir kalla yahocs. Dei liknar menneske, men er primitive og dynske og heilt utan fornuft. Gulliver får seg ein skikkeleg støkk og kan sidan ikkje komme over kor motbydslege menneske er. Her ironiserer Swift over sitt eige samfunn ved å overdrive somme trekk ved det.

Bildetekt:

Daniel Defoe: *Robinson Crusoe*

Robinson Crusoe (1719) av engelskmannen Daniel Defoe er inspirert av ei sann historie om ein sjømann som blei sett i land på ei øy og levde der aleine i fire-fem år. Den opphavlege tittelen er *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Written by himself*. Det merkevordige med *Robinson Crusoe* er at historia framleis ser ut til å fascinere, fleire hundre år etter at boka kom ut. Tanken på å hamne ute i naturen utan andre hjelpemiddel enn si eiga arbeidskraft var ut til å interessere meir dess lenger vi fjernar oss frå naturen. Forteljinga har gitt opphav til ein eigen sjanger, robinsonaden, som finst i mange variantar. Filmen *Castaway* frå 2001 med Tom Hanks i hovudrolla er eit eksempel frå dei siste åra.

Robinson Crusoe strandar altså på ei folketom øy, da skipet hans går ned på veg frå Brasil til Afrika for å kjøpe slavar. Eventyrlysten hans har fleire gonger tidlegare ført han ut i uheld, men kvar gong klarer han å arbeide seg opp igjen. No må han overleve her på denne øya, berre ved hjelp av det han har redda med seg frå det havarerte skipet. Som reiseskildring handlar det ikkje så mykje om framande samfunn som om kor fortapt mennesket er utan andre menneske. Samtidig er det ein hyllest til

Menneske i kamp med naturen? På filmen *Cast*

PUBET OG LINIER | 171

Eksempel på skriveoppgaver:

- 1 Les to eller fleire tekster i læreboka som handlar om fantasireiser (for eksempel Niels Klims reise, Gulliver i hestelandet, Robinson Crusoe). Presenter tekstene kort. Samanlikn korleis hovudpersonane opplever staden dei kjem til. Korleis er desse tekstene typiske for tida dei blei til i? Gi til slutt di meining om dei landa som blir skildra.
- 2 Robinson Crusoes historie har fascinert heilt sidan ho blei skriven for nesten 300 år sidan. Det har til og med oppstått ein eigen sjanger, "robinsonaden", som byggjer på same type historier. Ta utgangspunkt i utdraget i boka. Gi døme på nokre "robinsonadar" som du kjenner til (gjerne også frå film, TV eller andre medier). Drøft kva det kan komme av at den typen situasjon som Robinson kjem opp i fanger så mange, både i dag og for hundrevis av år sidan

Elevstyrt undervisning

- **Elever planlegger undervisningsøkter**

Planlegge: Innhold, tidsplan, læremåter/aktiviteter, mål.

Plan må godkjennes, diskuteres m. lærer.

Eks. 1800-tallet 5 grupper, 5 økter planlagt:

- 1 Europeisk litteratur: Austen
- 2 Wergeland
- 3 Welhaven
- 4 Eventyr
- 5 Sagn og viser

Multimodal presentasjon

- Powerpoint-foredrag
- Film eks. Jane Austen
- Bildelegging av dikt – eks. Welhavens ”Digkets Aand”

Spørsmål og oppsummering

- Ballen (spm på ball)
 - Hatten (trekke ord av hatt)
 - Bingo
 - En skal ut
 - Quiz med lagkonkurranse
-
- Adjektivfortelling, substantivfortelling, poetiske bilderfortelling – osv.

Slutt